

Конституція СРСР 1936р.: декларативні та реальні права громадян

*Сай Л., студентка групи Ю-05
Науковий керівник: Нестеренко В.А., к.і.н.,
доцент кафедри історії СумДУ*

Конституція СРСР 1936 - основний закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік, друга союзна конституція, затверджена 5 грудня 1936 року Надзвичайним 8-м з'їздом рад Союзу РСР. Неофіційна назва «Сталінська конституція», діяла до 1977 року. Вона містила перелік основних прав і свобод, формально була найдемократичнішою конституцією в світі. Проте в умовах того часу багато демократичних положень цієї конституції залишалися лише на папері.

Де-юре громадяни мали широкий спектр прав: загальне, рівне і пряме виборче право при таємному голосуванні; право на працю і відпочинок, матеріальне забезпечення в старості та хвороби, свобода совісті, слова, друку, зборів і мітингів. Проголошувалися недоторканість особи і таємниця листування.

Де-факто все було інакше. Наприклад, цензура в СРСР мала тотальний та ідеологічний характер, а листування піддавалася масового перегляду [1, с. 98]. Дослідники відзначають тоталітарний характер радянської системи і наявність репресивних і цензурних органів з контролю з боку комуністичної партії, що в значній мірі суперечило конституційним правам громадян.

Стаття 118 Конституції СРСР 1936 р. говорила про те, що громадяни СРСР мають право на працю, тобто право на отримання гарантованої роботи з оплатою їх праці відповідно до її кількості і якості. Але в реальному житті колгоспники прикріплювалися до землі і не мали права залишати місце проживання, оскільки їм не видавали паспортів. А проголошене право на працю фактично означало примусову працю. Праця робітників на підприємствах у другій половині 30-х років була мілітаризована. Робітники були зобов'язані працювати там, де це потрібно було партії і державі.

Проголошувалося право на відпочинок, на матеріальне забезпечення в старості, а також у разі хвороби і втрати працездатності. Але найчисленніша верства населення — колгоспники — фактично не могли користуватися цим правом. Проголошене Конституцією СРСР право на працю фактично було обов'язком працювати.

Стаття 123 проголошувала рівноправність громадян України, незалежно від їх національності та раси, в усіх галузях господарського, державного, культурного та суспільно-політичного життя. Але чекісти мало не в кожному представникові нацменшин бачили потенційного шпигуна. Хоча у 1930-х рр. репресії за ознакою національності стали менш поширеними, ніж репресії за соціальним походженням. Запровадження з 1933 р. внутрішніх паспортів для несільського населення із знаменитою “п'ятою графою”, яка вказувала національність, допомагало сталінській тоталітарній машині здійснювати репресивну національну політику. Небезпечним стало належати й до польської національності. Чимало людей її приховували. Репресивні акції щодо національних меншин супроводжувалися інтенсивною пропагандистською кампанією. Радянсько-партійний актив, пропагандисти з НКВС наполегливо формували “образ ворога”. Щодо поляків та німців застосовувалися арешти, депортації з місць компактного проживання, “чистки” національних установ або просто звільнення. У 1935 р. під час “перевірки партійних документів” громадяни польської та німецької національності були звільнені з великих оборонних підприємств України. Причому це стосувалося всіх - від управлінського апарату до прибиральниць, комуністів і безпартійних. Фабрикувалися й численні справи “шпигунських” організацій, що склалися з поляків-контрреволюціонерів [6, с. 90-91]. В роки Великої Вітчизняної війни масова депортація була застосована щодо кримських татар.

Порушувалась і стаття 124, в якій було сказано, що з метою забезпечення за громадянами свободи совісті церква в СРСР відокремлена від держави, свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнаються за всіма громадянами. Насправді право свободи совісті всіляко обмежувалось. Церква не могла займатися благодійництвом, не мала доступу до засобів масової інформації, священнослужителям заборонялось усе, що виходило за межі “задоволення релігійних потреб віруючих”, релігія

розглядалась як пережиток минулого, який потрібно, по можливості, якнайшвидше викоринити. Держава втручалась у внутрішні справи церкви, прагнула витіснити церкву і віруючих громадян на периферію суспільного життя. Віруючі люди не могли бути, наприклад, головними інженерами заводів або директорами шкіл, викладачами, дипломатами, командирами, керівниками і т. ін. [7, с. 36].

1937 р. розвіяв надії на зміни, які виникли тоді у зв'язку з виданням нової Конституції. Жертвами репресій стали мільйони людей різних світоглядів та належали до всіх верств суспільства. Особливо важко постраждало в кінці 30-х років православне духовенство. Майже весь єпископат був перебитий. Священнослужителі, що залишилися в живих, в значній більшості опинилися в таборах і в'язницях.

Найбільше контролювалися й порушувалися свободи проголошені 125 статтею, а саме: свобода слова, свобода друку, свобода зборів і мітингів, свобода вуличних походів і демонстрацій. Ці права громадян забезпечуються наданням трудящим і їх організаціям друкарень, запасів паперу, громадських будівель, вулиць, засобів зв'язку і інших матеріальних умов, необхідних для їх здійснення. У 30-ті роки з культурного обігу були вилучені твори багатьох українських авторів. Тотальній чистці піддали бібліотечні фонди. Друк книг, газет, журналів та іншої літератури пильно перевіряли. Функції цензурного контролю були покладені на спеціальні державні установи [2, с. 49] Цензура контролювала як всі внутрішні офіційні канали поширення інформації: книги, періодичні видання, радіо, телебачення, кіно, театр і т. д., так і інформацію, що надходить ззовні (глушіння небажаних радіоголосів, скрупульозний контроль друкованої та іншої продукції зарубіжних ЗМІ на предмет «антирадянщини».

Отже, можна сказати, що Конституція дійсно була демократичною за змістом, але її демократичні засади залишалися лише на папері. Жорстока сталінська репресивна машина не брала до уваги положення Конституції, видавалися нормативно-правові акти які їм суперечили. Але на основі цих актів було засуджено, репресовано, морально знищено мільйони людей.

Література

1. Блюм Арлен Вікторович. Глава І. Система тотального контролю // Радянська цензура в епоху тотального терору. 1929-1953. - Монографія. - СПб.: Академічний проект, 2000. - 283 с.
2. Велика цензура. Письменники та журналісти у Країні Рад. 1917-1956 / Упорядник Л. В. Максименков. - М.: Материк, 2005. - 752 с.
3. Історія радянської політичної цензури. Документи та коментарі / Упорядник Т. М. Горяєва. - М.: «Російська політична енциклопедія» (РОССПЕН), 1997. - 672 с.
4. Кукушкін Ю. С, Чистяков О. І. Нарис історії Рад. Конституції. М., 1980.-389 с.
5. Конституція (Основний закон) Союзу Радянських Соціалістичних республік Затверджена Надзвичайним VIII з'їздом Рад Союзу РСР 5 грудня 1936.
6. Павлишин Андрій // Газета конгресу національних громад України // Народжені у Львові.:12/68.-2007.
7. Яковлев О.М. // Народна воля: газета.- Мінськ: 2007 - № 159-160.